ISSN 2181-7138

МУҒАЛЛИМ ҲӘМ ҮЗЛИКСИЗ БИЛИМЛЕНДИРИЎ

Илимий-методикалық журнал

2024

3/2-сан

Өзбекстан Республикасы Министрлер Кабинети жанындағы
Жоқарғы Аттестация Комиссиясы Президиумының
25.10.2007 жыл (№138) қарары менен дизимге алынды

Қарақалпақстан Баспа сөз ҳәм хабар агентлиги тәрепинен
2007-жылы 14-февральдан дизимге алынды.
№01-044-санлы гуўалық берилген.

Нөкис

3/2-сан *2024*

ИЮНЬ

Шөлкемлестириўшилер:

Қарақалпақстан Республикасы Халық билимлендириў Министрлиги, ӨЗПИИИ Қарақалпақстан филиалы

Редактор:
А. Тилегенов

Редколлегия ағзалары:

Мақсет АЙЫМБЕТОВ
Нағмет АЙЫМБЕТОВ
Айтмурат АЛЬНИЯЗОВ
Сапардурды АБАЕВ
Адхамжон АБДУРАШИТОВ
Хайрулла АЛЯМИНОВ
Байрамбай ОТЕМУРАТОВ
Алишер АЛЛАМУРАТОВ
Дилшодхўжа АЙТБАЕВ
Интизар АБДИРИМОВА
Тўлқин АЛЛАЁРОВ
Марифжон АХМЕДОВ
Умида БАҲАДИРОВА
Фархад БАБАШЕВ
Ботир БОЙМЕТОВ
Гулзода БОЙМУРОДОВА
Шахло БОТИРОВА
Маманазар ДЖУМАЕВ
Асқар ДЖУМАШЕВ
Мухтар ЕРМЕКБАЕВ (Шимкент, Қазақстан)
Алишер ЖУМАНОВ
Гүлнара ЖУМАШЕВА
Холбой ИБРАГИМОВ
Шохида ИСТАМОВА
Умида ИБРАГИМОВА
Лола ИСРОИЛОВА
Алима КЕНЖЕБАЕВА (Тараз, Қазақстан)
Ярмухаммат МАДАЛИЕВ (Шимкент, Қазақстан)
Меруерт ПАЗЫЛОВА
Асқарбай НИЯЗОВ
Сабит НУРЖАНОВ
Захия НАРИМБЕТОВА
Хушбоқ НОРБЎТАЕВ
Улфат МАҲКАМОВ
Уролбой МИРСАНОВ
Сафо МАТЧОН
Шукурилло МАРДОНОВ
Камаладин МАТЯКУБОВ
Арзы ПАЗЫЛОВ
Барлықбай ПРЕНОВ
Раъно ОРИПОВА
Бахтиёр РАХИМОВ
Фурқат РАЖАБОВ
Светлана СМИРНОВА (Москва, Россия)
Дилшода САПАРБАЕВА
Феруза САПАЕВА
Зайниддин САНАҚУЛОВ
Қаххор ТУРСУНОВ
Амина ТЕМИРБЕКОВА
Нурзода ТОШЕВА
Куанишбек ТУРЕКЕЕВ
Тажибай УТЕБАЕВ
Амангелди УТЕПБЕРГЕНОВ
Мамбеткерим ҚУДАЙБЕРГЕНОВ
Амангелди КАМАЛОВ
Вохид КАРАЕВ
Гулмира ҚАРЛЫБАЕВА
Ризамат ШОДИЕВ
Зафар ЧОРШАНБИЕВ
Рустам ФАЙЗУЛЛАЕВ
Дўстназар ХИММАТАЛИЕВ
Тармиза ХУРВАЛИЕВА
Умид ХОДЖАМҚУЛОВ
Жавлонбек ХУДОЙБЕРГЕНОВ
Гулрухсор ЭРГАШЕВА
Гавхар ЭШЧАНОВА
Қонысбай ЮСУПОВ

МАЗМУНЫ

ТИЛ ҲӘМ ӘДЕБИЯТ

Safo Matjon. Shukur Sa’dulla she’riyatida so’z dinamikasi va estetik ta’sirchanlik 7
Suyunov B.T., Shofqorov A.M. So‘zlarda ma’no taraqqiyoti va tibbiy terminlar semantikasi 12
Abduqahhorova X.A. Tarixga oid terminlar va ularning yasalishi 21
Жарасбаев Н.А. Түркі халықтары фольклорындағы ортақ сарындардың зерттелуі жайынан 25
Дусбаева Н.Н. Грамматическая интерференция в речи студентов изучение языка 34

ПЕДАГОГИКА, ПСИХОЛОГИЯ

Radjapov U.R., Xakimdjanova K., Sabirov S. A., Omarov T. O‘qituvchilarning raqamli kompetensiyalarini rivojlantirishning ustuvor yo‘nalishlari 39
Лафасов Б.Ж. Талабаларнинг касбий тайёргарлигини педагогик кластер ёндашув асосида такомиллаштиришда малакавий педагогик амалиётнинг ўрни 47
Суяров А.М. Инновацион ёндашув асосида таълим муассасасида бошқарув фаолиятини ташкил этиш шарт-шароитлари 55
Muxammadiyev Q.S. Pedagogik innovatsion klaster tizimida kasbga yo`naltirishning nazariy asosi 60
Baxtiyorova S.I., Ganjayeva Z.O. Oliy ta’lim muassasalarida o‘quv jarayoni samaradorligini oshirishning klaster texnologiyalari 65
Qodirova N.Z. O‘quvchi shaxsiga yo‘naltirilgan o‘quv-biluv jarayonida o‘qituvchining faoliyati 71
Urunova D. M. Jamiyatda inklyuzivlik sharoitida inklyuziv madaniyatni oshirish asoslari 80
Xalimov Z.X. Professional ta’limda va kasb-hunar o’rgatishda baholash va sertifikatlashning roli 85
Турдиев Ж.Р. Талабаларнинг ижтимоий компетентлигини индивидуал ёндашув асосида ривожлантиришнинг педагогик жиҳатлари 89
Komilova Sh.R. Oliy ta’limda raqamli texnologiyalarning o‘rni va ahamiyati 94
Qurbonmurotov E.A. O‘quv jarayonida tabiiy fanlarni fanlararo bog‘lab o‘qitish texnologiyasi 100
Файзуллаев Р.Х., Сайфиева Ю.Ў. Олий таълим муассасаларида талабаларнинг мустақил таълим олиш кўникмаларини шаклланишида ўқитувчи ва талаба муносабатлари 104
Рахматуллаева Д., Рахматов Я. Таълимни рақамлаштириш асосида профессионал таълим тизимининг ўқитиш сифатини ошириш омиллари 111
Xalimov Z.X. Professional ta’limda va kasb-hunar o’rgatishda baholash va sertifikatlashning roli 118
Amanova M.A. Professional ta’lim mazmunini integrativ-modulli yondashuv asosida takomillashtirish 122
Amanova M.A. Professional ta’lim muassasalarida integrativ-modulli yondashuv asosida “50810101-qishloq xo‘jaligini mexanizatsiyalash va servisi texnik texnologi” kasbi o‘quvchilarning umumiy texnik tayyorgarligini rivojlantirishning metodik ta’minotini takomillashtirish 127
Karimova M.B. Tashkilotni boshqarishda ayol va erkak rahbarlarning liderlik masalasi 137
Бахтиёров Б. Б. Раҳбар психологик компетентлигини ўрганишнинг илмий-назарий асослари 142
O‘rinov U.A., Raxmatova D.S. Talabalarni kasbiy kompetentligini rivojlantirish mazmuni 153
Ro‘ziyeva Z.S. Pedagog kasbiy kompetentligi va emotsional jarayonlarining ijtimoiy psixologik xususiyatlari 160
Mirzakulova N.I. Oliy ta’lim muassasalari talabalarida kasbiy malakani shakllantirishda pedagogik amaliyotning o‘rni va ahamiyati hamda takomillashtirish yo‘nalishlari 166
Ergasheva G.S. Bo‘lajak biologiya o‘qituvchisining kasbiy-metodik tayyorgarligiga qo‘yiladigan zamonaviy talablar 174

Qodirov X.O., Mavlonova D.Sh. Talabalarning kasbiy-ijodiy kompitensiyalarni rivojlantirishning usul va vositalari 182
Madiyeva G.A. Tarbiya jarayoni va uning mohiyati hamda tarbiya qonuniyatlari 186
Yakubov F.U. Individual yondashuv asosida bo`lajak muhandislarning xorijiy tillarni bilish kompetentligini rivojlantirish 190
Usmonova M.S. Interaktiv o‘qitish oliy ta‘lim muassasalarida kasbiy faoliyatga tayyorlash 195
Jumanov A.M., Sodikov M.U. Umumiy o`rta ta’lim maktablarining maktabning 7-sinf kimyo fanidan ayrim mavzularni o’qitishda sinxron fanlararo aloqadorlikni amalga oshirish metodikasi 200
Maxmudova D.B. Talabalarda o’z-o’zini mustaqil rivojlantirish motivasiyasini shakllantirish - ijtimoiy pedagogik zaruriyat sifatida 207
Odiljanova G.I. Umumiy o‘rta ta’lim muassaslarida pedagogik jarayonlarni tashkil etish va boshqarish 221
Jo‘rayeva G.A.,Qurbonov M.O. Bugungi kun pedagogik va zamonaviy ta’lim tizmi 228
Begmatova S.N., Bo’riyev F. Jahon tarbiya konsepsiyalari 233
Мукумова Д.И., Ризаева Ш.А., Курбанова М.О. Проблема социально-педагогической адаптации студентов 239
Ташева С.Р. Характеристика ключевых наукоёмких понятий в менеджменте совместных образовательных программ 246
Сариев Р.Б. Интерактивные элементы в дистанционном обучении: преображение современного образования 250
Kadirova N. Professional competence in modern educational conditions 257

МИЛЛИЙ ИДЕЯ ҲӘМ РУЎХЫЙЛЫҚ ТИЙКАРЛАРЫ, ТАРИЙХ, ФИЛОСОФИЯ

Miraxmedova Sh.N. Virtual o’yinlarning yoshlar ongiga salbiy ta’siri 262
Toshtemirov R. A. Globallashuv jarayonida axborot xavfsizligi 267
Эшқувватова М.Қ., Жумаева Ш.Б. Глобализацион жараёнларда зиёратгоҳлардаги ўзгаришлар ва янгиланишлар 271
Altiboyev Y.E. Buxoro vohasining amir temur davlati vujudga kelishi jarayonidagi o‘rni va keyingi davrlardagi ahamiyati 276
Botirova Sh.I. Qissa janrning noan’anaga o‘tish tamoyillari 280
Туганова Л. Дж. Философско - теоретические основы анализа профессиональной этики юриста 285

ФИЗИКА, МАТЕМАТИКА, ИНФОРМАТИКА

Mahmudova Ch.I. Bo‘lajak geografiya o‘qituvchilarining kompetensiyalarini rivojlantirish tamoyillari 290
**Yo`ldashev U.X.** Axborot-ta’lim muhitining rivojlanishning o`ziga xos jihatlari 299
Protasov Yo.Yo., Jo‘rayev A.R. Zamonaviy ta’lim jarayonida robototexnikaning rivojlanishi va vujudga kelish tarixi 304
Xudayberdiyev Sh.K. Dasturlash tillaridan professional tayyorgarlikni rivojlantirishning shakllari, metodlari, dasuriy vositalari 314
Бекнозарова З.Ф. Компетентли ёндашув асосида физикадан таълим бериш – муҳандислик йўналиши талабаларини касбий компетентлигини шакллантириш омили 322
Janabergenova G. Bo`lajak fizik o`qituvchilarning analitik fikrlashini rivojlantiruvchi o`quv maqsadlarini belgilashda dialektik yondashuv 329
Бекнозарова З.Ф. Бўлажак муҳандисларда касбий компетентликни шакллантиришда физика ўқитишнинг ўзига хос хусусиятлари 337
Janabergenova G. Ta’limda dialektik yondashuv asosida analitik fikrlashini rivojlantirishning nazariy-metodologik asoslari 342

БАСЛАЎЫШ КЛАСС, МЕКТЕПКЕ ШЕКЕМГИ ТӘРБИЯ

Tosheva N.T.,Quliyeva X.G. MTTlarda zamonaviy pedagogik texnologiyalarni joriy etishning dolzarbligi 350
Tosheva N.T., Baxronova A.A. Nutqi toʻliq rivojlanmagan bolalar muloqotini ertaklar asosida rivojlantirish 359
Tosheva N.T., Islomova M.M. MTT musiqa mashgʻulotlarida tarbiyalanuvchilar yosh psixologik xususiyatlarini e'tiborga olish 369
Oʻktamova N.Sh. Logopedik mashgʻulotlar tarkibida oʻyin faoliyatini oʻrni va ahamiyati 377
Ne'matova Sh.N. "Ilk qadam" davlat dasturi asosida mashgʻulotlarga kreativ yondashuv 383
Боймуродова Г.Т., Ashurova X.A. Ўқувчиларни кўникмаларини шакллантиришда фаолиятли ёндашув ва методларнинг ўрни 388
Joʻrayeva D.Oʻ. Boʻlajak tarbiyachi - pedagoglarning kasbiy malakalarini baholash asosida maktabgacha ta'limning rivojlanish istiqbollari 395
Boymurodova G.T. Maktabgacha ta'limda pedagog-tarbiyachilarni kasbiy-shaxsiy tayyorgarligini takomillashtirishning pedagogik asoslari 400
Temirov A.A. Innovatsion yondashuvlar asosida maktabgacha ta'lim tashkilotlarini boshqarishning nazariy metodik asoslari 406
Mavlonov N.Sh., Xalilayev B.T. Maktabgacha ta'lim tashkilotlari direktorlarining axborot kompetentligini rivojlantirishda kompetentli va tizimli-axborotli yondashuv 412
Xakimova S. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarini boshqarishda sinergetik yondashuv 422
Kayumova D. P. Maktabgacha yoshdagi bolalarni rivojlantirishning ilmiy nazariy asoslari 429
Rabbimova M.M. Maktabgacha ta'lim tashkilotlari tarbiyachilarida axborot bilan ishlash kompetensiyasini rivojlantirish 435
Aliyeva I.O. Xorij tajribasini maktabgacha taʻlimga tronsfarmatsiya qilishda milliy metodik yondashuvlarni rivojlantirish 440
Shin A.V., Boboyev F.A. Maktabgacha ta'lim tashkilotini boshqarishda direktorlarning shaxsiy kompetensiyalarini rivojlantirish koʻrsatkichlari va mezonlari 446
Zakirov A.A., Ashurova M.S. Oilaviy nodavlat maktabgacha ta'lim tashkilotlarining faoliyati 452
Maxmudova D. B. Uslubchi tarbiyachilarini malaka oshirish mohiyati 457
Ahmedova L. A. Kasbga yo'naltirishda bola qobilyati va qiziqishini hisobga olishning dolzarbligi va ahamiyati 461
Xusanova D.B. Davlat-xususiy sheriklik tushunchasi, shakllari, maktabgacha ta'lim tizimida uning joriy etilishi 466
Norboʻtayev X.B., Muhammadiyeva G.Z. Boshlangʻich sinf oʻquvchilarida ekologik madaniyatni shakllantirishning oʻziga xos xususiyatlari 472
Xakimova D.A. Maktab yoshidagi bolalarni ingliz tiliga o'qitish usullari 478
Abdullayeva G.A. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida "Hayot xavfsizligi asoslari" mashgʻulotlarini tashkil etishda xorijiy mamlakatlar tajribasi 485
Toshtemirova S. A. Boshlangʻich sinflarda tarixning dastlabki ta'limini tashkil qilish usullari 492
Ашурова Х. А. Технология суммативного оценивания при подготовке учащихся начальных классов к международной программе оценивания «ПИСА» 503

ТАСВИРИЙ САЪНАТ

Rizayev X.I. Talabalarni ochiq xavoda manzara ishlash qobilyatni rivojlantirish tizimini takomillashtirish 508
Анкабаев Р.Т. Тўгарак машғулотларида ўқувчиларнинг бадиий ижодий қобилиятларини ривожлантириш методикаси 511
Bahronova Sh.I., Nuriddinova N. O. Xalq hunarmandchilikda zamonaviy oʻzbek milliy liboslarining oʻrni 515
Марасулова И. М. Секреты традиционной керамики Узбекистана 520

СОЦИАЛЛЫҚ ПЕДАГОГИКА

Атаматов А.С. Олий таълим муассасаларида таълим сифатини бошқаришнинг инновацион хусусияти 524

ФИЗИКАЛЫҚ ТӘРБИЯ ҲӘМ СПОРТ

Xudoyberganov J. S. Kurashchilarning texnik va taktik tayyorgarligi 531
Tunyan A.A. Umumiy oʻrta taʼlim maktab oʻquvchilarini sport oʻyinlari orqali jismoniy tayyorgarliklarini rivojlantirish 535
Abduraximov S.D. Yosh yengil atletikachilarni yugurish bosqichlariga tayyorlash 539
Kazakov Sh.N. Musiqaviy ritmik gimnastika boʻyicha kasbiy kompetensiyalarni takomillashtirishning nazariy-metodologik asoslari 543
Sultonov A.I. Umumiy oʻrta taʼlim maktab oʻquvchilarini sport oʻyinlari orqali jismoniy tayyorgarliklarini rivojlantirish 549
Radjapov U.R. Voleybolchilarni jismoniy sifatlarni rivojlantirishda harakatli o`yinlarni ahamiyati 553
Шадиев А.Ё. Умумий ўрта таълим мактаб ўқувчиларининг жисмоний сифатларини шакиллантириш методикаси 558
Eshpulatov J.N. Boshlangʻich sinf oʻquvchilarini jismoniy rivojlanishida harakatli oʻyinlarni tashkil etish 563
Boltayev Sh. Klaster yondashuvi asosida boʻlajak jismoniy tarbiya oʻqituvchilarida kasbga yoʻnaltirish texnologiyasini takomillashtirish (voleybol sport turi misolida) 568
Ruziyev A. E. Sogʻlomlashtirish mashgʻulotlarining vositalari 573
Shamuratov A. A. Sportchining atletik sifatlarini rivojlantirish uchun mashqlar 577
Xujomov B. X. Kurashchilarni tayyorlash jarayonida texnik taktik tayyorgarlikning ahamiyati 581
Yusupbayeva A. S. Jismoniy sifatlarni harakatli oʻyinlar yordamida rivojlantirish metodikasi 588
Yaqubov A. M., Sapayev R.R. Jismoniy tarbiya darslarida taʼlim tamoyillarini oʻrni 595
Эрдонов О.Л., Махмудов В.В. Использование соревновательных форм физического воспитания в инклюзивном образовательном процессе студенческой молодёжи 600
Эрдонов О.Л. Технология формирования спортивно - массовой и оздоровительной среды в ВУЗе 606

ФИЗИКАЛЫҚ ТӘРБИЯ ҲӘМ СПОРТ

KURASHCHILARNING TEXNIK VA TAKTIK TAYYORGARLIGI

Xudoyberganov J. S.
Chirchiq davlat pedagogika universiteti Jismoniy madaniyat va sport kafedrasi p.f.f.d(PhD) dotsent v.b.

Tayanch soz'lar: protsess, usul, kurash, taktika, texnika, kombinatsiya, raqib, g‘alaba, ko‘nikma, aktiv, passiv.
Ключевые слова: процесс, метод, борьба, тактика, прием, комбинация, противник, победа, умение, активное, пассивное.
Key words: process, method, struggle, tactic, technique, combination, opponent, victory, skill, active, passive.

Kurashda usullar texnikasi va harakatlar taktikasi bir butun holatda namoyon bo‘ladi. Texnika-kurash usullarini bajarish uslubi, taktika esa kurash vaqtida turli xil vazifalarni hal etish uchun texnik harakatlarini qo‘llash usulidir. Bunda o‘zi hamda raqibining imkoniyatini hisobga olish kerak, albatta.

Kurashish usullari va harakatlariga o‘rgatish, ularni takomillashtirishni quyidagi prinsip asosida ya’ni usul harakatlariga o‘rgatish va ularni takomillashtirish har bir usul va harakatlarni ularni kombinatsiyalarini tushunish asosida olib borish lozim.

Texnik tayyorgarlik – o‘quv-mashg‘ulot protsessining eng muhim tomoni. O‘quv yillari davomida takomillashtiriladi va individuallashtirib boriladi. Shuning uchun ham unga katta e’tibor beriladi. Sportchining texnikasi qanchalik boy bo‘lsa, hamda u kurashdagi ayrim usullar va harakatlarning taktik ma’nosini qanchalik yaxshi tushunsa, uning taktik mahorati shunchalik yuqori bo‘ladi.

Kurashchining texnik tayyorgarlik darajasining yuqori bo‘lishligi bu texnik tayyorgarlikka, ya’ni kurash sohasidagi harakat ko‘nikmalarini konkret ravishda tarkib topdirish, ularni takomillashtirish, shu bilan birga eng muhim jismoniy va irodaviy sifatlarni rivojlantirishga bog‘liq ekanligiga asoslanishi kerak. Shu sababli kurash maktabi bilan belgilangan harakat usullari va ish ko‘rish usullarini tarkib topdirish va takomtllashtirishda faqat usullar texnikasini egallab olish emas, balki turli raqiblar kurashganda, shu texnikani mohirona qo‘llash muhimdir.

Bu – sportchi kurash texnikasini yuksak darajada egallangan bo'lishi va kurash vaziyatida g'alabaga erishish uchun mana shu texnikani mohirona qulay bilishi, ya'ni rangba-rang taktikaga ega bo'lishi kerak, degan gapdir. Bularning hammasi texnika va taktika bir-biri bilan o'zaro chambarchas bog'lanibgina qolmay, balki axloqiy va irodaviy tayyorgarlik jihatidan ham o'zaro bog'liq ekanligidan dalolat beradi.

Kurashchining texnik usullari haqida umumiy tasavvurga ega bo'lish uchun tayyorlovchi va asosiy gruppalar berilgan. Usullarni tayyorldovchi gruppasida kurashchining asosiy holati va harakatlari, asosiy gruppada uloqtirish, himoya va qarshi usullar ochib berilgan. 1 va 2 gruppalarda turli xil kombinatsiyalashgan harakatlar bo'lishi mumkin.

Kurash texnikasi usullari va harakatlar taktikasining o'zaro bog'liqligini tushunish uchun kurashdagi taktik harakatlar sxemasini o'rganish zarur. Undan biz, harakatlarning 3 gruppasi borligini, ya'ni birinchi tayyorlovchi harakatlar – bular asosiy harakatlar: razvedka, raqibining zaif tomonlarini qidirish, manyovr qilish, hiyla ishlatish, maskirovka, raqibini chalg'itishlarning muvaffaqiyatini ta'minlashi kerak. Ikkinchi asosiy taktik harakatlar – hujum va himoya harakatlari, qarshi hujum harakati, 3 ayrim usul va harakatlarini qo'llab turlicha kurashish, mashg'ulot kurashishi, turnir, musobaqa kurashlari va hokazo.

Kurash usullari va taktik harakatlar to'g'risida umumiy tasavvurga ega bo'lgan usullar sistemasini va taktik harakatlar klasifikatsiyasini tahlil qilamiz. Bu klassifikatsiyada biz kurash usullari sistemasini o'qish, ya'ni jarayondagi o'rganish izchilligida to'zishga harakat qildik. Shubhasiz, usullar sistemasining bunday tuzilishi qat'iy emas, albatta. Shu sababli ham bir trener ta'lim izchilligini shug'ullanuvchilar kontingentiga qarab o'zgartirish va takomillashtirish mumkin.

Kurashchilarning bellashuvi tayyorlovchi va asosiy taktik harakatlardan iboratdir.

Tayyorlovchi harakatlar – ular musobaqa qoidalari tomonidan yo'l qo'yiladigan, hujum va himoya harakatlarining muvaffaqiyatini ta'minlaydigan harakatlardir. Kurashish bellashuvida bular razvedka, raqibining zaif tomonlarini qondirish, manyovr qilish hamda o'z rejalalari harakatlari va holatidan iborat.

Razvedka – kurashchining raqib to'g'risida, uning gavda tuzilishi, xususiyatlari, sifatlari imkoniyatlari va holati haqida: kurash olib borish uslubi – aktiv yoki passiv, hujumkor yoki himoyalanuvchi kurashchiligi to'g'risida: uning yaxshi ko'rgan harakatlari, o'y-fikrlari va hokazolar haqida tashqi va ichki axborotlar olishga qaratilgan hatti-harakatlardir.

Razvedka bellashuvidan oldin va bevosita bellashuv vaqtida ham olib boriladi.

Bellashuvgacha sportchi raqibning familiyasi, millati, malakasi, unvoni haqida umumiy ma'lumot oladi: uning taxminiy bo'yini, tashqi ko'rinishini, holatini va hokazolarni aniqlaydi.

Bellashuv vaqtida sportchining eng sevimli turish holati qandayligini, qanday masofada turishini, qanday ushlash usulini qo'llashini va ularning kuchini, oyoqlari bilan qanday harakat qilishga intilayotganini, biror usulni bajarish uchun tayyorgarlikni qanday olib borishini, niyatlarini, qanday hujum qilishi, himoyalanishini va qarshi hujum qilishini, ularning kuchi qandayligini, chaqqonligi va chidamliligini aniqlash ayniqsa muhimdir. Razvedka ko'proq tayyorlovchi xarakterdagi haqiqiy va soxta harakatlar bilan hamda kurashish sevimli usullarini qo'llash bilan olib borilishi mumkin.

Kurashish vaqtida kurashchi psixolog bo'lishi – raqibining holatini bilishi; fiziolog bo'lishi – harakatlari, nafas olishi va ter chiqishiga qarab raqibining holatini bilishi; artist bo'lib, raqibni soxta harakatlar bilan aldab, to'g'ri usul qo'llashdan adashtirib o'ynashi, raqibga o'z kurash rejasini majbur etuvchi va bu bilan o'z rejasini qat'iy amalga oshiruvchi hamda g'alabaga erishuvchi mard, irodali sportchi bo'lishi kerak.

Hiyla ishlatish – yakka holda raqibini ushlab olish turli xilda siljish, qulay sharoitlar yaratish hamda usulni muvaffaqiyatli qo'llash, himoya va qarshi hujum uchun qulay payt tanlash maqsadlarida tayyorlovchi harakatlar qilishdir. Turli holatda va turli masofalarda turib, aldash harakatlari va soxta harakatlarni, undash, taklif qilish usulini qo'llab, shuningdek, tanlangan usulni yoki qarshi hujum harakatini o'tkazish uchun hujum va himoya harakatlaridan foydalanib hiyla ishlatish mumkin. Hiyla bilan sportchi tashabbusni o'z qo'liga olishga, faollik ko'rsatishga, kerakli harakat uchun to'shakdan qulay joyni tanlashga ba'zan esa raqibidan qochishga harakat qiladi.

Raqibidan o'zining haqiqiy niyatlarini yashirish, uning xushyorligini yo'qotish, chalg'itish va o'zi o'ylagan rejasini amalga oshirish maqsadida harakatlari va holati maskirovka qilinadi. Maskirovka harakatlarida tajribali sportchilar raqiblariga o'zlarini bamaylixotir, sustkash qilib ko'rsatadilar, ba'zilar bo'shashgan bo'lib, to'satdan butun kuchlarini ishga soladilar, ba'zi birlari iste'dodli artist kasbiylikni ifodalaydilar – u yoqdan bu yoqqa yuradilar, muskullarini silkitadilar, boshqalari esa kurashish oldidan bamaylixotir, bo'shang yoki o'ziga ishonch bilan o'tiradilar va hokazo.

Har bir kurashchi o'ziga xos maskirovka uslubiga ega bo'ladi. Shuning uchun ba'zan uning niyati chin yoki soxtaligini aniqlash juda qiyin bo'ladi.

Qat'iy hujumkorlik harakatlari, mudofaa-himoya va qarshi hujum harakati asosiy taktik harakatlardir. Hujum qilishdagi oddiy ataka usuli va harakatlariga ko'proq bir sur'atda bajariladigan va bir taktik vazifani hal qiladigan ayrim

uloqtirishlar kiradi. Ular poypechak, qoqma usullari bilan va ko'tarib uloqtirish; bir siltab ko'tarib olib, engashib yelkadan oshirib uloqtirish usullaridir.

Hujum qilishdagi murakkab ataka usuli va harakatlari–bular ikki tempda aldash, soxta harakatlar bilan birgalikda bajariladigan uloqtirish hamma turli xil kombinatsiyalar-usullar majmuidan iborat.

Mudofaa usul va harakatlari – bular himoya va qarshi hujum harakatlaridir. Himoya harakatlariga quyidagilar kiradi: raqibning hujumda qo'llaydigan usullari, qarshi usul ishlatish bilan hujumdan qutilish yoki undan qochish.

Qarshi hujum harakatlari – bu raqibning hujumiga qarshi hujumni tayyorlayotganda tashabbusni o'z qo'liga olish va qarshi hujum usulini oldinroq qo'llash uchun hujum qilish yoinki qulay himoyalanib olib, keyin qarshi hujum qilishdan iborat. Qarshi hujumlar bu o'z nomi bilan raqib hujumning yakunlovchi vazifasiga qarshi javob hujumi bo'lishi mumkin.

Taktik tafakkur va harakatlar tezligini tarbiyalash uchun o'quv-mashg'ulot mashg'ulotlari jarayonida kurashni endi o'rganuvchilar, razryadli sportchilar va masterlar bilan turli xil o'quv, kontrol va kalendar musobaqalarini doimo rejalashtirish va o'tkazib borish kerak. Kontrol musobaqalarida vaqtni qisqartirib va oshirib hamda musobaqa qoidalari bo'yicha bellashuvlar o'tkazish lozim. Turnir bellashuvini esa huddi klassifikatsion va kalendar musobaqalaridek o'tkazish zarur.

Taktik harakatlarini turlicha klassifikatsiyalash mumkin. Mazkur klassifikatsiyada kurashchi uchun muhim bo'lgan harakatlar taktikasining asoslari ochib berilgan.

Adabiyotlar:

1.Yusupov K. Kurash Xalqaro qoidalari, texnikasi va taktikasi. – T.: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot -matbaa ijodiy uyi, 2005.

2. P.Xo`jayev, T.Achilov, Kurash va yakka kurash. Davr nashriyoti (O`rta maxsus kasb hunar ta`limi o`quv muassasalari uchun o`quv qo`llanma)-T.:2013

3. Achilov T.S, Xudoyberganov J.S. Kurash turlari va uni o'qitish metodikasi Jismoniy madaniyat yo'nalishi talabalari uchun «Zebo prints» nashriyot O'quv qo'llanma T.2022.

4. Kurash sport pedagogik mahoratni oshirish. A.Taymurodov, S.Atajanov. Toshkent, 2018

5. Yunon-rim va erkin kurash sport pedagogik mahoratni oshirish. N.Tastanov, Sh.Abdullayev, Sh.Tursunov, S.Adilov. Toshkent, 2018

6. Теория и методика спортивной борьбы.Ф.А.Керимов. - Ташкент, 2018.

7. Греко-римская борьба . И.А. Турсуналиев. - Ташкент, 2018

8. Дзюдо . Л.П. Югай., Д.Е. Нурышов. -Ташкент , 2018

РЕЗЮМЕ

Ushbu maqolada kurashchining texnik va taktik tayyorgarligi haqida qisqacha mazmuni bayon etilgan.

РЕЗЮМЕ

В данной статье представлен краткий обзор технико-тактической подготовки борца.

SUMMARY

This article provides a summary of the technical and tactical training of a wrestler.

ISSN 2181-7138

Т. Н. Қары Ниязий атындағы Өзбекстан педагогикалық
илим-изертлеў институтының Ж. Орынбаев атындағы Қарақалпақстан филиалы

«МУҒАЛЛИМ ҲӘМ ҮЗЛИКСИЗ БИЛИМЛЕНДИРИЎ»

№ 3/2
Нөкис — 2024

Басып шығыўға жуўапкер:
А. Тилегенов, С. Нуржанов

Баспаға таярлаған:
А. Тилегенов

Компьютерде таярлаған:
П. Реймбаев, З. Ниязымбетова

Мәнзил: Нөкис қаласы, Ерназар Алакөз көшеси №54
Тел.: +998 61 224-23-00, +998 61 224-01-34
e-mail: uzniipnkkf@umail.uz,
mugallim-pednauk@umail.uz
www.mugallim-uzliksiz-bilim.uz
www.KRTEACH.UZ

Журналга келген мақалалларга жуўап қайтарылмайды, журналда жәрияланган мақалалардан алынган үзиндилер «Мугаллим ҳәм үзликсиз билимлендириў» журналынан алынды, деп көрсетилиўи шәрт. Журналга 5-6 бет көлеминдеги материаллар еки интервалда TIMES NEW ROMAN шрифтинде электрон версиясы менен бирге қабыл етиледи. Мақалада келтирилген маглыўматларга автор жуўапкер.

Оригинал-макеттен басыўға рухсат етилди 21.06.2024. Форматы 70x100 $^{1}/_{8}$
«Таймс» гарнитурасында офсет усылында басылды.
Шәртли б.т. 31. Нашр. т. Нусқасы _____ Буйыртпа №